

Ahmet Buke, *Deli İbrahim Divanı*,
İstanbul: Can Sanat Yayınları,
2021

***Deli İbrahim Divanı*'nda bitmeyen bir kavga**

Hıdır Bozkurt-Ahmet Bulut Tamgörgü

Edebiyat çeşitli şekillerde iktisadi dünya ile iletişim kurar. Romandaki karakter ve mekân -örtük ya da açık- iktisadi göstereniyle sergilenir. Örneğin *Suç ve Ceza*'nın meşhur karakteri Raskolnikov, yoksulluk öfkesiyle tefeciye öldürür. Tefeciye öldüren baltayı harekete geçiren temel neden ise sınıf çatışmasıdır. Edebiyat ve iktisat ilişkisine sayısız örnek verilebileceği gibi yine sayısız kategori altında analiz etmek de mümkündür. Biz bu yazıda Ahmet Buke'nin *Deli İbrahim Divanı* isimli romanını, Karl Marx'ın *Kapital*'de ele aldığı "ilk birikim" analiziyle birlikte tartışacağız.

Deli İbrahim Divanı, Türkiye öykü ve romancılığı açısından bir gurbet sayılabilecek İzmir'de, evvel zamanda geçen, kökleri "ilk günah"a uzanan bir kavgayı ele alıyor. Özellikle sermayenin emekçi sınıflar ve doğa üzerindeki sömürsünün ve tahribinin adım adım nasıl gerçekleştiğinin canlı bir dille anlatılması romanda dikkati çeken noktalardan bir tanesidir. Bunun yanında romanda, sermayenin kendi çıkarları doğrultusunda, devletin ideolojik ve baskı araçlarını ve dönemin siyasal iktidarları ile ilişkilerini nasıl kullandığını da görmek mümkün. Romanı henüz okumayanlar

için yazıda içeriğe atıflar yapıldığına dair okuyucuları uyarmak isteriz. Romanın analizine geçmeden önce kısaca ilk birikim sürecini hatırlamakta fayda var.

Kapitalizm, feodal toplumun içerisinde doğdu ve gelişti. Feodal üretim tarzında üretim ve geçim araçları sermaye değildi. Bunun için serbestçe mübadele edilebilir olmaları gerekmektedir. Feodal üretim ilişkisi olan serflik, köylünün kendi temel geçimliliğini sağladığı toprağı ve orman, mera, deniz gibi ortak alanların kullanım hakkı karşısında aristokrata emek, para, aynî rant ödemekte ve feodal toplumda artık sağımı böyle gerçekleştirmekteydi. Dolayısıyla emek özgür değildi, toprak ise meta değildi. İngiltere kırsalında 14. yüzyıldan itibaren serf-aristokrat ilişkisi ortadan kalktı ya da farklı bir ifadeyle bu ilişkide yeni bir aktör olarak kapitalist kiracı devreye girdi. Yeni aktör gelirini arttırmak adına hem serfin “cüce mülküne” hem de ortak alanlarına taarruz etti. Çitleme hareketi olarak literatürde yerini alan bu süreçle toprak bir meta haline geldi, büyük mülkler oluştu. Bununla paralel olarak köylüler mülksüzleşti ve temel geçimliliğini sağlamak için emeğini satmak zorunda kaldı. Yani emek özgürleşti, emek gücü metalaştı.¹

Marx, “gerçekte, ilk birikim yöntemleri her şey olabilir, ama saf ve temiz olmadıkları kesindir” vurgusunu yapmaktadır. İlk birikim son kertede insanların temel geçimliklerinden zorla sökülerek emek piyasasına atılmalarıyla sonuçlanır. Hem ortak alan tasarrufundan hem de temel geçimlik arazilerinden zorla koparılmalari yetmezmiş gibi aynı zamanda barakaları yani barınma hakları da ellerinden alınmıştır. Tüm bunları kaybetmeleri ise köylü ve artık mülksüz üreticilerin kente göçünü zorunlu kılmaktadır. Kentlerde işçileri ise yüksek yaşam standartları beklememektedir elbette. Sermaye gruplarının destekçisi İngiltere (hâkim sınıf) devleti, kentteki sanayide çalışacak proletaryanın ücretlerinin düşürülmesi için kanunlar çıkararak kırdaki (elitler, soylular, burjuvazi) tarafını korumaktadır.² Bu doğrultuda iktisadi bir analiz için geçmişe dönmek ancak sınıf mücadelelerine, sermayeyi yaratan ve büyüten sömürü ilişkisine odaklanarak yani sermayenin bir ilişki olduğu kabulüyle anlam kazanır.

Sermayeyi bir ilişki olarak kabul etmek ise işçiyi kendi üretim araçlarından koparan mülksüzleşme süreciyle başlatılabilir. Çünkü bu “toplumsal geçim ve üretim araçlarını sermayeye, öte yandan, dolaysız üreticileri ücretli işçilere dönüştüren süreçtir”.³ Sermayeyi ilişki, çatışma ve çelişki olarak yaratan ise tam da bu kırılma noktasıdır. Yine Marx’ın kendi ifadeleriyle “kapitalist üretim, kendi ayakları üzerinde durabilecek hale gelir gelmez, bu ayrılmayı korumakla kalmaz, bunu giderek büyüyen bir ölçekte yeniden üretir.” Ta ki mülksüzleştirilenler de mülksüzleştirilene kadar. Az sayıda mülk sahibinin büyük kitlelerin üretim ve geçim araçlarına taarruzu neticesinde mülksüzleştirme sürecini yani *ilk birikimi* yaratması Marx’a göre nihayetinde aynı az sayıda mülk sahibinin bu sefer büyük halk kitleleri tarafından mülksüzleştirilmesiyle sonuçlanacaktır.⁴

1 Karl Marx, *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi*, Çev: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, Cilt: I, İstanbul: Yordam Kitap, 2010,s. 686-731.

2 A.g.y.,s. 704- 711.

3 A.g.y., s. 687.

4 A.g.y., s. 687.

Deli İbrahim Divanı'ndaki çatışmalı dünyaya yüzümüzü çevirelim. Romanda temel karakterler arasında Deli İbrahim, Osman ve Eczacı Süleyman bulunmaktadır. Bu karakterler üzerinden emek ve sermaye arasındaki mücadelenin 1940 ve 1950'lerdeki bir tezahürünü görmek mümkündür. Öte yandan sermayenin taarruzuna uğrayan ve romanın ana mekânı olarak kurgulanan yer ise Köstence⁵ adasıdır. Ada emekçilerinin küçük bir kısmı tütüncülük ve odun kömürcülüğü ile meşguldür. Adanın güneyinde ise şarap üretimine uygun üzüm bağları vardır. Dağ eteklerinde ise büyük çoğunluğu delice olan zeytin bahçeleri yer alır. Adanın güneydoğusunda ise pek randıman vermeyen küçük çaplı bir mermer ocağı bulunur. Öte yandan bölgedeki emekçi sınıfların büyük bir bölümü ise geçimini dalyancılık ile sağlamaktadır. Fakat romanda dikkatimizi çeken nokta dalyancılığın sadece insan emeği ile değil ayrıca yunusların yardımı ile de gerçekleştirildiğidir. Yani emekçi sınıflar geçimini sağlamak için zorunlu olarak aynı zamanda denizin kendi ritmiyle uyumlu bir avcılık gerçekleştirmeye muhtaçtır. Bu durum dalyancı emekçilerin yunusa veya bir başka deyişle denizdeki bu döngüye manevi bir anlam yüklemesini de beraberinde getirmiştir.

Deli İbrahim Divanı'nda dalyandan kıt kanaat geçimini sağlayan Balıkçı ve ailesinin karşısında sermayedar olarak Eczacı Süleyman konumlanmaktadır. Öyle ki aile servetleri yine geçmişte köy içerisinde şüpheli bir istimlak süreci sonucunda dedesi Zina Mehmet'ten kaynaklanır. Zina Mehmet'in zenginleşme daha doğru bir ifadeyle "sebepsiz zenginleşme" sürecine odaklandığımızda bu durumun Türkiye tarihindeki zenginleşme örnekleriyle paralellik gösterdiği anlaşılabilir. Köstence'ye inşa edilecek fenerin yer tayini için resmi makamlar arasında yazışmalar gerçekleştirilir. Yazışmalar sonucu fenerin, Zina Mehmet'in mülkiyetinde olan arsanın üzerine inşa edilmesi kararı alınır fakat kamulaştırma bedeli olarak gereğinden çok daha fazla değer biçilir. Kamulaştırma sonrası Zina Mehmet, eline geçen paranın onda birini belediye başkanına verir. Geri kalan paranın belli bir miktarı ile buz imalathanesi kurar. Bu durum adanın sosyo-iktisadi yapısında da değişikliklere neden olur. Öncelikle Zina Mehmet, kurduğu buz imalathanesi ve ele geçirdiği bir çektirme ile dalyancı emekçilerin ürünlerini yüksek bir komisyon bedeli karşılığında Köstence'den İzmir haline taşınmasında aracılık eder. Fakat bu işi Köstence'de yürüten tek kişi olduğundan, bu koşullar altında adanın tek tüccarı haline de gelir. Böylece bu işte tekel konumunda olan Zina Mehmet, dalyancı emekçileri kendine bağımlı hale getirir.

Eserde sözü geçen bu vaka siyasal iktidarla zenginlerin yakın ilişkisine de iyi bir örnek teşkil eder. Siyasal iktidarların arka çıktığı her bir zengin, daha fazla emekçiyi sömürür hale gelmektedir. Ayrıca belli bir dönemde siyasal iktidar tarafından desteklenen zenginler, siyasal iktidarlar değişse bile varlıklarını daha da kökleştirerek devam ettirirler. Bu durum emekçi sınıflar üzerindeki baskıların ve sömürünün de artması anlamına gelir. Nitekim eserde Zina Mehmet'in ölümünden sonra aile işlerini devralan kişi daha önce de sözünü ettiğimiz Eczacı Süleyman olur. Böylece Köstence'de sınıfsal ilişkiler yeni bir boyut kazanmaya başlar. Bir tarafta temel geçimliliğine ve ortak alanların kullanımına sahip hanehalkı, diğer yanda "girişimci"

5 Günümüzde İzmir'e bağlı ve sivillere girişi yasak olan Uzunada'dır.

sermaye sınıfı...

Kitapta açıklıkla burun buruna gelen Balıkçı, zıpkın yaptırarak yunus avına girişmek zorunda kalır. Çeşitli endüstriyel alanlarda hammadde olarak kullanılan yunus yağını önceleri küçük ölçekli ticaretini yapan Eczacı Süleyman'a satmaktadır. Bir süre sonra balıkçı her ne kadar ihtiyacı da olsa yunus avlamaktan vazgeçer. Öte yandan Eczacı Süleyman, bir kapitalist olarak Köstence'de yunus avcılığı üzerine bir fabrika kurmayı, küçük ölçekli yağ işini büyütmeyi amaçlar. Eczacı Süleyman'ın fabrikayı kurma fikri ise başka bir sermayedar olan Bay Penetti ile yapmış oldukları sohbetten kaynaklanır. İkili arasında Karadeniz'de avlanan yunus miktarının artık Avrupa pazarına ve endüstrisine kâfi gelmediği konuşulur. Eczacı Süleyman, Trabzon'daki yağ fabrikası ile Köstence'ye kuracağı yağ fabrikasının **üretim miktarlarının** kıyaslamasını yapar. Trabzon'daki yağ fabrikası yılda 1.000 ton yağ işlemektedir. Köstence'ye kuracağı yağ fabrikasının ise hatırı sayılır bir kâr elde etmek için ilk aşamada 100 ton işlemesi gerekmektedir. Bu ise yılda en az 1.600 ila 1.700 yunusun avlanması demektir. Eczacı Süleyman, fabrikanın Köstence'nin hangi konumunda inşa edileceğinin planını da yapar. Fabrika, üretim için bölgenin temiz akarsuyunu kullanacak ve artıklar denize dökülecektir.

Öte yandan Eczacı Süleyman kurulacak fabrikanın bölge emekçileri tarafından tepki ile karşılanacağını da tahmin etmektedir. Özellikle Balıkçı durumun farkındadır ve çevresini de gelecek olan tehlikelere karşı uyarıya çalışır çünkü balıklar dalyanlara doğru iten yunuslardır. *Delî İbrahim Divanı*'nda ise bu durum şöyle resmedilir: "...taşçı kadar şükran duyulacak bir canlı varsa o da illaki boz yunustur. Onlar balığa basmasa ...birkaç balıktan başkası kıyılamaz. Açlıktan kırılırız. Geçimimiz balığın kıyıya gelmesine bağlıdır."⁶ Burada dikkat kesilmesi gereken nokta yunusların aslında dalyancılar için birer üretim aracı olduğu, yunus avınınsa dalyancıların üretim araçlarına el koyulacağı bir süreci başlatacağıdır. Eczacı Süleyman ise gelecek olan tepkileri en aza indirmek ve gerekli izinleri almak adına bölgenin kaymakamı ve müftüsü ile bir araya gelir. Fabrika konusunda bölge emekçilerinin kaygılarının ne kadar beyhude olduğunu anlatır. Müftü, cuma hutbesinde duruma değineceğini gerekirse dalyanları da ziyaret edeceğini belirtir. Diğer taraftan kaymakam ise fabrikanın kurulmasında herhangi bir engel çıkmayacağını, vali ve jandarma komutanı ile de görüşeceğini vurgular. Bu nokta sermayenin, devletin ideolojik ve baskı araçlarıyla olan ilişkisini ve bu araçları önündeki engelleri aşmak için nasıl kullandığını göstermesi açısından bir örnektir. Son kertede bölgenin akarsuyundan faydalanarak fabrikayı kurar ve bunu finansal sermayenin ve devlet kadrolarının desteğiyle gerçekleştirir.

Kuracağı fabrikanın kâr-maliyet hesabını yaparken avlanacak yunus hacminin oldukça yüksek olması gerektiği sonucuna varan Eczacı Süleyman, zıpkın yerine sıkılar kullanarak kanlı bir av organizasyonu başlatır. Yunusların sürdürülebilirliğini gözetmeden yapılan saldırı aslında sermaye sınıfının ortak alanlardan biri olan denize taarruzu olarak ifade edilebilir. Yani bu süreç temel geçimliliğini dalyandan sağlayan emekçilerin, balık avının ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Kitabın resmettiği üzere bununla birlikte dalyancılar "Eczacı Süleyman'ın yevmiye defteri-

6 A.gy. , s. 66.

ne” kayıtlı, temel geçimliklerinden koparılmış, mülksüz, proleterlerdir artık. Fakat zamanla Eczacı Süleyman maliyetlerini azaltmak ve kâr oranlarını arttırmak için tüm işlerin tek merkezden halledilebildiği gemileri devreye sokar. Bu durum dünün dalyancıları bugünün proleterleri olan emekçilere ağır bir darbe vurur, işsizlik ve sefalet baş gösterir. Tekrardan dalyanına dönen emekçiler, sermayenin yarattığı tahribatı bizzat yaşarlar. Dünün proleterleri olarak avladıkları yunuslar artık onları tekrardan bugünün dalyancıları yapmaya yetmez. Yaşamını idame ettirebilmenin tek kurtuluşu tekrardan bugünün proleterleri olmaktan geçer. İzmir’e göç başlar...

Ayrıca kapitalistin gelecek yatırımlarını garantiye alma ve sermayesini büyütme adına dönemin siyasal iktidarı veya iktidar olma ihtimali yüksek olan siyasi partiler ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmasını yine Eczacı Süleyman üzerinden okumak mümkündür. Demokrat Parti (DP)’nin 1950’de iktidara gelmesinden önce Eczacı Süleyman, DP ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışır. İzmir Karşıyaka İstasyonu’nda Celal Bayar’ı karşılama heyeti içerisinde yer alır. Bu durum Eczacı Süleyman’ı tanıyanlar arasında da konuşulur: “Vay şu dünyanın çarkına..., ulan o herif kırk yıllık Halkçıydı.”⁷

Eczacı Süleyman ise sermayesini daha da arttırmak için yeni yatırımlara yönelir. Örneğin, Söke Ovası’nda hükümet yatırımları sonucunda bölgedeki zenginliğin yayılacağını ve bu durumun yeni yatırım alanları yaratacağını görür. İlerleyen dönemlerde Köstence’ye yeni bir limanın yapılacağı bilgisine de sahiptir. Bu yüzden Balıkçı’nın oğlu Osman’ın arazisini satın almak için onu ikna etmeye çalışır. Bir yandan da Osman’ın arazisini satmaması halinde belediye tarafından kamulaştırılacağı ve sonrasında kendisine satılacağı tehdidinde bulunur. Osman, Eczacı Süleyman’ı toprağından kovduktan sonra ağzından şu kelimeler dökülür: “Bakalım Deli İbrahim’in Tarihi mi yürüyecek yoksa Eczacı Süleyman’ın düzeni mi sürecek? Göreceğiz!”⁸

Öte yandan *Deli İbrahim Divanı*’nda Köstence’de gerçekleşen ilk birikim ve mülksüzleşme süreci Marx’ın da belirttiği gibi “...farklı ülkelerde farklı renklere bürünür, farklı aşamalarını farklı sıralarla ve farklı tarih dönemlerinde geçirir.”⁹ Köstence’deki ilk birikim ve mülksüzleşme süreci bir yandan kendine özgü koşullar temelinde gerçekleşirken bir yandan da evrensel bir anlatıyı açığa çıkarır. Bu süreci diğer edebi metinlerde de gözlemlemek mümkündür. Örneğin 19. yüzyıldan itibaren Çukurova Bölgesinde pamuk ihracatı nedeniyle büyük plantasyonlarda üretim yapılmaya ve bununla birlikte kırdaki sınıf dinamikleri oluşmaya başlamıştı. Yaşar Kemal’in romanlarında Çukurova’daki mülksüzleşme süreci ve büyük toprak sahiplerinin siyasal iktidarla olan ilişkileri ilk birikim etrafında ele aldığımız çerçevede işlenmektedir. Yazar ücretli emek, göçmen-mevsimlik emek kategorilerini romanlarında değişen üretim biçimleri etrafında geniş bir yelpazede ele almış aynı zamanda çitleme, ortak alanlara taarruz konusunu da kurgusuna dahil etmiştir.¹⁰

7 A.g.y., s. 84.

8 A.g.y., s. 199.

9 Marx, a.g.y, s. 689.

10 Burak Gürel, “Classes and Status Groups in Times of Great Transformation: Reading Agrarian Change in Çukurova through the Lens of Yaşar Kemal”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*

İlk olarak 1933'te İsviçre'de Almanca, 1942'de ise Türkiye'de Sabahattin Ali çevirisi¹¹ ile yayımlanan ve anti-faşist duruşuyla büyük yankı uyandıran Ignazio Silone'nin *Fontamara*'sında da benzer ilişki biçimlerini görmek mümkündür.¹² Fontamara İtalya'nın güneyinde, yoksul emekçilerin yaşadığı Marsika bölgesinde yer alan kurgusal fakat bir o kadar da "gerçek" bir köydür. Köy arazi[si] parçalara bölünmüş, ipoteklere boğulmuştur. Toprakten elde edilen gelir faizi bile ödeyecek düzeyde değildir. Bu durum Fontamaralı emekçi sınıfları gündelikçi olarak da çalışmaya zorlar. Öte yandan topraklarını ipotek ettiren köylüler borçlarını ödeyemediği için mülksüzlerin sayısı da giderek artmıştır. Bu durum zamanla emekçi sınıflar aleyhine daha da kötüleşir. Değişim sermaye lehinedir ve tetikleyicisi, romanda açık bir şekilde belirtilen, "zenginlerin hukuku"dur. *Delî İbrahim Divanı*'nda sermayedar olarak karşımıza çıkan Eczacı Süleyman'ın yerini, *Fontamara*'da köylülerin müteahhit olarak adlandırdığı kişi almaktadır. Müteahhit öncelikle bölgede büyük toprak sahiplerinden biri olan Don Carlo Magna'nın tarlalarını satın alır. Satın aldığı tarlaları alış fiyatından daha yüksek bir meblağa satmak için araziyi sulak hale getirmesi gerekir. İşte bu noktada sermayenin ortak alanlara müdahalesi başlar. Sorunun çözümü ise Fontamaralı emekçilerin kullanımında olan dere yatağının değiştirilip, suyun büyük bir bölümünü sahip olduğu tarlalara yöneltilmektir. Bunu ise cebir kullanarak değil tamamen "hukuka uygun" bir şekilde yapar.¹³

Müteahhidin ortak alanlara taarruzu bununla da sınırlı kalmaz. Fontamaralı bir keçi çobanı dağlarda hayvanlarını otlatırken jandarma ile karşılaşmıştır. Jandarma, otlakların artık müteahhide ait olduğunu söylemiştir. Çoban bu durum karşısında şöyle isyan eder: "Otlaklar müteahhidin malı imiş ha...? ...Öyleyse hava da onun malıdır!"¹⁴ Nitekim yapılan hukuki anlaşmaya göre suyun tamamının kullanım hakkını tekrardan Fontamaralı emekçilerin elde etmesi için on *lustrî* yani elli sene beklemleri gerekmektedir. Susuz kalan tarlalar zamanla kurur. Sahip oldukları küçük toprak parçalarında geçimlik tarım yapan emekçileri bekleyen sonlardan biri ise açlık ve mülksüzleşmedir. Sermayenin yarattığı bu tahribat karşısında Fontamaralı emekçiler "ne yapmalı" sorusu etrafında düşünmeye çalışır.

Dergisi, 36 (2), Aralık 2019, s. 212-217.

11 *Fontamara*'nın Türkiye'deki hikayesi oldukça ilginçtir: İsmail Hakkı Tonguç 1943'te İlk Öğretim Genel Müdürü iken kitabı Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğretmenlerinden Tarımbaşı İzzet Palamar'a hediye eder; 1950'de kitap Palamar'ın odasından çalınır, farklı ellerden geçerek Büyük Millet Meclisi'nde Maarif Vekili'ne yönelik bir soruya konu olur; kitap Tonguç'a ve Köy Enstitüleri'ne yönelik komünist suçlamalarının lokomotifidir, bkz. Alp Yücel Kaya, "1940'larda Fontamara, Ne Yapmalı?", *Modernizmin Yansımaları 1940'larda Türkiye*, Funda Barbaros ve Eric Van Zürcher (ed.), Ankara: Efil Yayınevi (yayına hazırlanıyor).

12 Trotskiy, 17 Temmuz 1933 yılında "Bulgarya" isimli bir gemi ile İstanbul'dan Marsilya'ya doğru yola çıkmıştır. 19 Temmuz günü gemide kaleme aldığı bir notta *Fontamara* için "işte dikkate değer bir kitap" olarak söz etmiştir. Kitaptan övgüyle söz eden Trotskiy notunu "her devrimcinin görevi bu kitabın yayınlanmasına yardım etmektir" şeklinde sonlandırmıştır. Lev Troçki, *Sanat ve Edebiyat*, Çev: Aslıhan Aydın, Birinci Baskı, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 2001, s. 101; *Hayatım*, Çev: Müntekim Öçmen, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1999, s. 611; "Troçki Yoldaş evvelki akşam Fransaya gitti", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1933.

13 Ignazio Silone, *Fontamara*, Çev: Sabahattin Ali, İstanbul: Kor Kitap, 2019.

14 A.g.y., s. 42.

Son söz olarak E. P. Thompson, anıtsal eseri *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*'nun ön sözünde sınıfın tarihsel bir fenomen olduğunu vurgulamaktadır. Thompson

biz tarihi belirli bir anda durdurursak, ortada sınıflar kalmaz; yalnızca çok değişik deneyimleriyle çok sayıda insan kalır. Ama biz bu insanları toplumsal değişim içinde yeterince izlersek, ilişkilerinde, düşüncelerinde ve kurumlarında düzenlilik görürüz. Sınıf, insanların kendi tarihlerini yaşarken kendilerinin tanımladığı bir şeydir ve sonuçta sınıfın nihai tanımlaması da budur.

demektedir.¹⁵ Tarihin mutfağı olan arşiv ise sadece geçmişten kesitler sunar. Sermaye ise geçmişten günümüze değin benzer patikaları izleyerek emek sömürsüne girişerek ve ortak alanlara daimî bir iştahla taarruz ederek kendini var eder. Arşivin sunduğu iktisadi dünya, fotoğraflar bütünü edebiyatın sahip olduğu kurgu ve ilişki kurma yetisiyle ete kemiğe bürünerek ortaya çıkar. Bu yüzden edebiyat-tarih ilişkisi ve iş birliği ayrıca önem kazanır.

Deli İbrahim Divanı, *Fontamara* gibi edebiyat metinlerinin yanı sıra türküler, şiirler, destanlar böylesi sömürü, mülksüzleşme pratiklerini “çığırır” zaman zaman. Biz bu yazıyla edebiyat metinlerinden ve hâlâ dumanı üstünde yakıştırmalarını yapmakta beis görmediğimiz *Deli İbrahim Divanı*'ndan faydalanarak “ilk birikim” edebiyatı genre-kategorisi öneriyoruz. Öyle ki *Fontamara* ve *Deli İbrahim Divanı* karşılaştırması böyle bir çatı oluşturmayı davet eden birçok ortaklık barındırmaktadır. Nihayetinde Fontomara'da da Köstence'de asıl soru aynıdır: “Bakalım Deli İbrahim'in Tarihi mi yürüyecek yoksa Eczacı Süleyman'ın düzeni mi sürecek? Göreceğiz!”¹⁶

15 E.P. Thompson, *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, Çev: Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Birikim Yayınları, 2012, s. 41-42.

16 Büke, a.g.y. s. 199.